

”NE ON SELLASIA IHMISEN OMINAISUUKSIA”

Kokemuksia tunteiden käsittelemisestä musiikkileikkikoulun keinoin
päiväkodissa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Musiikin koulutusohjelma
Varhaisiän musiikkikasvatus
Opinnäytetyö
Kevät 2008
Taru Numminen

Lahden ammattikorkeakoulu
Musiikin koulutusohjelma

NUMMINEN, TARU:

”Ne on sellasia ihmisen ominaisuuksia”
Kokemuksia tunteiden käsittelemisestä
musiikkileikkikoulun keinoin päiväkodissa

Varhaisiän musiikkikasvatuksen opinnäytetyö, 39 sivua, 5 liitesivua

Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä kokemuksia tunteiden käsittelemisestä musiikkileikkikoulun keinoin lapsiryhmän kanssa. Toteutin päiväkodissa esi-kouluikäisten ryhmässä kokeilujakson, jonka aikana pidin musiikkituokioita aiheena erilaiset tunteet. Videoin tuokiot, ja tein kokeilua koskevat johtopäätökset videointien sekä kokeilujakson aikana syntyneiden omien tuntemusten perusteella.

Työn teoriaosuudessa olen kertonut musiikkileikkikoulutoiminnasta ja sen tavoitteista, sekä kuusivuotiaan lapsen yleisestä ja musiikillisesta kehityksestä. Lisäksi kerron yleensä tunteista, niiden merkityksestä ja kehityksestä sekä tunnekasvatuksesta.

Tämän opinnäytetyön kautta vahvistui oma uskoni tunnekasvatuksen tärkeyteen ja musiikin mahdollisuuksiin auttaa tunteiden käsittelyssä. Tuokioiden teemana olleet tunteet (ilo, suru, kiukku, pelko ja rohkeus) olivat lapsille läheisiä ja näiden tunteiden käsitteleminen lapsiryhmän kanssa oli mielekästä. Musiikkileikkikoulun työtavat (laulaminen, liikkuminen, soittaminen, loruttelu ja piirtäminen) antoivat luontevan keinon käsitellä tunteita. Lisäksi aihe kiinnosti lapsia paljon. Aihetta koskevaa materiaalia on kuitenkin kohtalaisen niukasti, joten paljon on kiinni opettajan omasta kiinnostuksesta ja luovuudesta.

Avainsanat: varhaisiän musiikkikasvatus, tunnekasvatus, tunteet

Lahti University of Applied Sciences
Faculty of Music

NUMMINEN, TARU:

”They are like human’s qualities”
Experiences on how to process emotions
with music playschool’s methods in a kindergarten

Bachelor’s thesis of pre-school music education, 39 pages, 5 appendices

Spring 2008

ABSTRACT

The purpose of this bachelor’s thesis was to gather experiences on how emotions can be processed with music playschool methods with a group of children. Execution of this thesis was made in a kindergarten, where I had a period of music playschool lessons with pre-school-age children concerning different kinds of emotions. I recorded the lessons with a camcorder and I made my conclusions based on the recordings and my own experiences.

In this study, I have presented some information about music education and its objectives, and both general and musical development of six-year-old children. I also tell about feelings, what relevance they have, their development and emotional education.

My belief in the importance of emotional education strengthened through making this thesis. I also gained support for my faith that music has many possibilities of helping people process their feelings. The emotions we processed during our lessons (gladness, sadness, anger, fear and bravery) were near to children and processing these feelings was meaningful. The methods of music playschool (singing, moving, playing, listening and saying rhymes) gave a natural way to process emotions. There was only a little material concerning this theme, so much depends on the interest and creativity of a teacher.

Key words: pre-school music education, emotion, emotional education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VARHAISIÄN MUSIIKKIKASVATUS	3
2.1	Musiikkileikkikoulun tavoitteet	4
2.2	Musiikkileikkikoulun työtavat	5
2.2.1	Kuunteleminen	5
2.2.2	Laulaminen	7
2.2.3	Soittaminen	8
2.2.4	Musiikkiliikunta	9
2.2.5	Luova toiminta	10
3	KUUSIVUOTIAAN LAPSEN KEHITYS	12
3.1	Yleinen kehitys	12
3.2	Musiikillinen kehitys	13
4	TUNTEET JA TUNNEKASVATUS	16
4.1	Tunteiden merkitys ja toiminta	16
4.2	Alle kouluikäisen tunteiden kehitys	18
4.3	Tunnekasvatus ja sen merkitys	20
5	MUSIIKKI- JA TUNNEKASVATUSKOKEILU PÄIVÄKODISSA	23
5.1	Kokeilun tavoitteet	23
5.2	Tutkittava ryhmä	23
6	TUTKIMUSJAKSON ESITTELY	25
6.1	Tutkimuksen toteutus	25
6.2	Tuokioiden kulku	25
6.2.1	Tunteiden tunnistaminen	26
6.2.2	Ilo ja suru	28
6.2.3	Kiukku	29
6.2.4	Pelko ja rohkeus	31
6.3	Yhteenvedo	31
7	POHDINTA	34
	LÄHTEET	37

1 JOHDANTO

Opiskeluajanani olen useaan kertaan joutunut ihmettelemään, miksi yhä useammalla lapsella näyttäisi olevan vaikeuksia ryhmätoiminnassa, keskittymisessä tai muuten oman käyttäytymisensä säätelmissä. Opettajana ryhmänhallintataidot ovat nousseet yhä suurempaan rooliin, eikä oma ammattitaito tunnu aina riittävän erilaisten lasten kohtaamiseen. Tutkiessani kirjallisuutta ja puhuessani ihmisten kanssa huomasin, että usein ongelmia syntyy juuri tunteiden takia. Lapsilla ei välttämättä ole keinoja omien tunteidensa hallitsemiseksi tai käsittelemiseksi. Ehkä kiireisen elämän keskellä ihmisillä ei ole enää aikaa puhua tunteistaan.

Tunteet näyttelevät suurta osaa jokaisen ihmisen elämässä, vaikkei sitä aina huomaakaan. Lähes jokainen meistä on joutunut painimaan omien tunteidensa kanssa ja joutunut välillä ymmälleen omista reaktioistaan. Olen saanut monta kertaa huomata, kuinka suuri voimavara tunteet voivat olla, jos ymmärrämme niitä ja osaamme elää niiden kanssa. Toisaalta tunteet voivat olla hämmentäviä ja häiritseviä, ja toisinaan ne jopa hukuttavat ihmisen alleen. Toisilla tunteet ovat vahvempia, toisilla heikompia, mutta suuria tunteita kokevana ihmisenä olen monta kertaa pohtinut: jos aikuinenkin on välillä hukassa omien tunteidensa kanssa, miten ihmeessä lapset selviävät? Tästä syystä halusinkin kokeilla, voisiko musiikkileikkikoulun keinoin lähteä avaamaan lapselle ovea tunteiden maailmaan.

Opinnäytetyössäni keräsin kokemuksia tunteiden käsittelemisestä musiikkileikkikoulun työtapoja käyttäen eräässä päiväkodissa. Halusin yhdistää musiikin tunteiden käsittelemiseen, sillä musiikkiahan pidetään nimenomaan tunteiden kielenä (Lehtonen 1989, 9). Musiikkileikkikoulun työtavat taas lähtevät liikkeelle kokonaisvaltaisuudesta ja erilaisten oppimistyylien huomioimisesta, joten näitä työtapoja käyttämällä jokainen saa opetella asioita omalla tyylillään. Halusin kokeilun avulla selvittää, onko ylipäänsä mahdollista käsitellä tunteita musiikkituokion aikana ryhmässä, miten tällaista toimintaa voisi järjestää ja miten lapset siihen suhtautuvat. Omien kokemusteni lisäksi kerron työssäni lapsen yleisestä ja musiikillisesta kehi-

tyksestä, musiikkileikkikoulun tavoitteista ja työtavoista sekä tunteista ja tunnekasvatuksesta.

Tunnekasvatus on ajatuksena suhteellisen uusi, mutta viimeaikoina sen merkitys on huomattu yleisesti, ja muun muassa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2004) se on huomioitu. Aiheesta on tehty joitain tutkimuksia myös Lahden ammattikorkeakoulussa, tosin lähinnä Sosiaali- ja terveysalan laitoksella. Reija Siitonen (2001) on tutkinut opinnäytetyössään satuja tunnetyöskentelyn välineenä. Lisäksi on tutkittu perhetyön piirissä oleville lapsille ja ryhmäkodissa asuville nuorille suunnattua tunnekasvatusta (Lindgren, Nordman & Nurmi 2005; Heikkinen, 2006). Anne Peltonen, Tarja Kullberg-Piilola ja Marjo Kullberg-Turtiainen (2002) ovat suunnitelleet Tunnetuksi ja Mututoukka tunnetaito-ohjelman, joka sisältää valmiita tunnetuokioita lasten kanssa läpikäytäväksi. Oma opinnäytetyöni taas keskittyy musiikin avulla tapahtuvaan tunnetoimintaan esikouluikäisten lasten kanssa.

2 VARHAISIÄN MUSIIKKIKASVATUS

Musiikki eri muodoissaan on aina kuulunut ihmisten elämään ja kulttuuriin. Perinteisesti musiikki ei ole ollut lapsille opetettava asia, vaan ennemminkin yhteisön luonnollinen toiminnan muoto, joka on siirtynyt lapsille perinnetietona. Musiikki eri elementteineen on ollut tapa toteuttaa ja säilyttää omaa kulttuuria sekä kommunikoida sanattomasti. (Hongisto-Åberg, Lindeberg-Piironen & Mäkinen 2001, 19.)

Nykyisin musiikki ympäröi meitä joka puolelta. Vaativinkaan kasvattaja ei pysty valikoimaan lapsensa kuunneltavaksi pelkästään omiin arvoihinsa ja kasvatustavoitteisiinsa sopivaa musiikkia, sillä kaupat, julkiset kulkuneuvot ja jopa yritysten puhelinvaihte soittavat jonkinlaista musiikkia. Kasvattajalla onkin suuri vastuu ja mahdollisuus tukea lapsen musiikillista kehitystä. Vaikka emme voi vaikuttaa ympäröivään musiikkikulttuuriin, voimme antaa lapsellemme sellaiset eväät, joiden avulla hän osaa tehdä itselleen sopivia valintoja saatavilla olevasta valtavasta musiikin määrästä. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 8.) Varhaisiän musiikkikasvatus on keino tukea lasta tässä haasteessa.

Varhaisiän musiikkikasvatus käsitteenä voidaan määritellä kahdella tavalla. Laajemmin ajateltuna sen voidaan katsoa käsittävän musisoinnin kotona, päiväkodeissa, kerhoissa, musiikkileikkikoulussa, soittotunneilla ja niin edelleen, eli kaiken alle kouluikäisen lapsen musiikillisen toiminnan. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 9.) Käsitteen käyttö voidaan rajoittaa myös koskemaan ensisijaisesti musiikkikasvattajan suorittamaa tavoitteellista tiedollista ja taidollista kasvattamista sekä lapsen musiikillisten kykyjen kehittämistä. Tällöin musiikkikasvatuksen katsottaisiin tapahtuvan lähinnä musiikkileikkikoulussa ja varhaisessa soitonopetuksessa. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 206.)

Jos mietitään, mitä tarkoitetaan pelkästään käsitteellä kasvatus, voitaisiin sen perinteisesti ajatella olevan moraalien ja hyvän käytöksen opettamista. Kasvatuksen avulla siis autettaisiin lasta omaksumaan arvokkaina tai tarpeellisina pidettyjä ihanteita,

normeja tai tapoja. Laajemmin ajateltuna kasvatus tarkoittaa myös esimerkiksi tunne-elämän kehittämistä. (Turunen 1999, 12.) Tällöin musiikkikasvatus voisi tarkoittaa yhteisön toimintatapojen siirtämistä ja tunne-elämän kehittämistä musiikin avulla. Psykologi Kimmo Lehtosen mukaan toimiva musiikkikasvatus voikin synnyttää ihmiselle elinikäisen suhteen musiikkiin, niin että ihminen voi rakentavasti käsitellä myös omia vaikeita tunteitaan, sekä iloita alati kehittyvästä harrastuksestaan (1989, 9–10).

2.1 Musiikkileikkikoulun tavoitteet

Musiikkileikkikoulussa opettajana toimii musiikkipedagogi, joka huolehtii omien ryhmiensä yksilöllisten tavoitteiden asettamisesta ja niiden toteutumisesta. Yleiset, kaikkia ryhmiä koskevat tavoitteet löytyvät opetushallituksen Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteista vuodelta 2002 sekä Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteista vuodelta 2005.

Musiikkileikkikoulun tärkein tavoite on antaa lapselle musiikillisia elämyksiä, valmiuksia ja taitoja, jotka muodostavat pohjan hyvälle musiikkisuhteelle ja myöhemmälle musiikin harrastamiselle. Lapselle annetaan myös mahdollisuus ilmaista itseään musiikin keinoin ja häntä autetaan kehittymään musiikin kuuntelussa sekä kokemisessa. Musiikkileikkikoulun opetuksen keskeisen sisällön muodostavat musiikin eri elementit: rytmi, muoto, harmonia, melodia, dynamiikka ja sointiväri. Lisäksi lapsen musiikillista muistia ja musiikin kuunteluvalmiuksia harjaannutetaan elämysten avulla ja leikin keinoin, samalla tukien hänen kognitiivista, emotionaalista, motorista ja sosiaalista kehitystään. (Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2005.)

Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa musiikkileikkikoulun tavoitteeksi mainitaan lisäksi musiikin peruskäsitteistön oppiminen vastakohtaparien, kuten hidas-nopea, korkea-matala, hiljainen-voimakas, kautta. Lisäksi musiikkikasvatukseen liittyy taiteiden välinen integrointi,

eli musiikkiin liitetään kirjallisuuden, kuvataiteiden, tanssin ja draaman työtapoja. Musiikkileikkikoulussa opetus on prosessiin painottunutta, ja toiminta etenee tavoitteellisesti lapsen omat lähtökohdat huomioiden. (Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2002.)

2.2 Musiikkileikkikoulun työtavat

Musiikkileikkikoulun keskeisiä periaatteita ovat musiikin kokonaisvaltainen kokeminen, elämyksellisyys ja leikinomaisuus (Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2002). Musiikin kokemisen kokonaisvaltaisuus syntyy siitä, että tunteilla käytetään monipuolisia työtapoja. Lapsille sopivia työtapoja käyttämällä edistetään lisäksi lapsen syvempää oppimista ja kasvamista musiikin avulla. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 9.) Musiikkileikkikoulussa käytetään pääasiallisesti viittä eri työtapaa: musiikin kuuntelua, laulamista ja loruilua, soittamista, musiikkiliikuntaa sekä luovaa toimintaa. Musiikkikasvattaja voi lisäksi nivelittää työhönsä aineksia myös muilta taidekasvatuksen alueilta oman valintansa mukaan. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 206.)

2.2.1 Kuunteleminen

Nykyajan lapset syntyvät maailmaan, joka on tulvillaan ääniä. Jatkuvan taustahälyn keskellä hiljaisuus on muuttunut entistä harvinaisemmaksi. Kuitenkin ihmisen kuuloaisti tarvitsee hiljaisuutta saadakseen aikaa levätä. Jatkuva taustamusiikki heikentää kykyämme kuunnella, pahimmillaan ääniärsykkeet saattavat jopa vaurioittaa kuuloamme. Myös päänsärky, humina korvissa, hermostuneisuus, levottomuus ja ärtyneisyys voivat olla seurausta melusaasteesta. Siksi onkin erityisen tärkeää auttaa lapsia heidän kuuntelutaitonsa kehittämisessä. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 90–91.)

Kuunteleminen ei ole sama asia kuin kuuleminen. Kuuleminen on passiivista toimintaa, jota tapahtuu koko ajan, myös haluamattamme. Kuunteleminen taas edel-

lyttää omaa aktiivista toimintaa, keskittymistä ja tietoista havainnoimista. Juuri aktiivisen kuuntelutaidon kehittämisestä on tullut eräs varhaisiän musiikkikasvatuksen tärkeimmistä tavoitteista, sillä kuunteleminen on kaiken toiminnan lähtökohta ja oppimisen edellytys. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 90–91.)

Aktiivinen kuunteleminen voidaan jakaa kolmeen luokkaan, luovaan kuunteluun, keskittyneeseen kuunteluun ja sisäiseen kuunteluun. Luovassa kuuntelussa musiikin herättämiä tunteita ja mielikuvia ilmaistaan liikkuen, dramatisoiden, tanssien, piirtäen tai maalaten. Keskittyneessä kuuntelussa tarkkaillaan musiikin elementtejä, kuten rytmiä sekä tempon ja voimakkuuden vaihtelua, tai poimitaan teemoja, nimeään musiikkinäytteen soittimia ja kuunnellaan efektejä. Yleensä musiikin kuuntelussa yhdistetään luovaa ja keskittynyttä kuuntelua. Sisäinen kuuntelu on täysin oma lajinsa, sillä se syntyy mieli- ja muistikuvien perusteella ilman ulkoisia kuuloärsykeitä. Ihminen voi laulaa, kuunnella sävellyksiä ja lukea nuottikuvaa sisäisesti, ilman äänellisesti tuotettua musiikkia. Tämä taito on esimerkiksi säveltäjälle tärkeä työväline. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 93.)

Musiikin kuuntelukasvatuksen yleisinä tavoitteina voidaan pitää muun muassa musiikin kuuntelun tarpeen herättämistä, esteettistä mielihyvää tuottavien kokemusten lisäämistä, musiikin tuntemuksen edistämistä ja kuunneltavan musiikin arviointikyvyn kehittämistä. Kuuntelukasvatuksen avulla voidaan myös edistää lapsen musiikillisten asioiden hahmottamista kehittämällä lapsen sointiväri-, rytmi-, melodia-, harmonia- ja muototajua sekä voimakkuuden kokemusta. Lisäksi kuuntelukasvatus kehittää lapsen luovaa musiikillista ilmaisua ja ajattelua. (Linnankivi, Tenkku & Urho 1981, 282.)

Kuuntelutilanteen tulisi olla lapselle rauhallinen ja kiireetön hetki, joka on hyvin suunniteltu ja lasta kiinnostava. Kuuntelunäytettä valitessa otetaan huomioon kuuntelun tavoite, kuuntelijan ikä ja aikaisemmat kuuntelutottumukset. Käytännössä nuoremmille lapsille soitetaan lyhyempiä näytteitä, ja lapsen kasvaessa näytteiden pituutta voidaan lisätä. Lisäksi kuuntelukasvatus aloitetaan ”helposta” musiikista ja edetään kohti vaativampia näytteitä. Helppoja näytteitä ovat esimerkiksi tutut laulut, joita lapset itse osaavat laulaa. Ei ole yhdentekevää, millaista musiikkia lasten

kanssa kuuntelee, sillä musiikilliset muistijäljet painuvat syvälle jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Parasta lapselle on valita hyvin esitettyä ja sävellyksinä onnistunutta musiikkia, riippumatta lajista ja aikakaudesta. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 94–95.)

2.2.2 Laulaminen

Laulaminen on ihmiselle yhtä luonnollinen tapa käyttää ääntään kuin puhuminenkin. Kautta aikojen laulamista on käytetty virkistymiseen, rentoutumiseen, tunnelman luomiseen, tunteiden ilmaisuun ja ihmisten yhdistämiseen. Yhteislaulun avulla voimme omaksua oman maamme kulttuuria ja siirtää sitä seuraaville sukupolville. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 106.)

Laulamisen tulisi olla jokaisen ihmisen käytössä oleva ilmaisukanava ja voimavara, ja etenkin lapsia tulisi rohkaista ja innostaa oman äänensä löytämiseen sekä erilaisen äänenkäyttötapojen kokeilemiseen. Kasvattajilla on tässä suuri vastuu, sekä omasta äänenkäytöstään ja näin lapsille antamastaan mallista, että lasten valmiuksista ja niiden kehittämisestä. Ihmisen luontaista halua käyttää ääntään ei myöskään pitäisi lannistaa hänen laulutaitoaan koskevilla varomattomilla huomautuksilla.

Laulaminen ei eroa puhumisesta kovin paljon. Ainoiksi näitä erottaviksi seikoiksi osataan sanoa, että laulamisen tempo on yleensä puheen tempoa hitaampi, ja useat ihmiset laulavat hieman korkeammalla säveltasolla kuin puhuvat. Laulamista onkin turha pitää erityisen vaikeana tai harvoille suotuna lahjana. Laulamalla voi myös ilmentää monipuolisesti erilaisia musiikin peruselementtejä, kuten rytmiä, melodiaa, muotorakenteita ja harmoniaa. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 106–107.)

Lapsiryhmän kanssa voidaan käyttää kahdenlaisia lauluja: lasten kanssa laulettavia ja lapsille laulettavia lauluja. Lasten kanssa laulettavat laulut tulisi valita tarkoin, sillä niiden on oltava sellaisia, että jokaisen lapsen valmiudet riittävät laulujen laulamiseen. Huomioon on otettava lapsiryhmän valmiustaso siten, että laulun muoto, rytmi, ambitus eli laulun matalimman ja korkeimman sävelen välinen välimatka, sävellaji, sanoitus sekä aihepiiri ovat lapsen tasolle sopivia. Lasten musiikilliset valmiudet sekä kiinnostuksen kohteet poikkeavat eri ikäasteilla todella paljon, min-

kä lisäksi lapsilla on runsaasti myös yksilöllisiä eroja. Ohjaajalla onkin vastuullaan löytää mahdollisimman mielenkiintoista ja monipuolista laulumateriaalia kunkin ryhmän tarpeisiin. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 108–109.)

Lapsille laulettavat laulut ovat rytmisesti ja melodisesti monimutkaisempia, usein monisäkeistöisiä lauluja. Laulu voi olla kerronnallinen, jolloin laulu toimii sadun tai runon tapaan, tai laulussa tärkeää voi olla tunnelma, kuten kehtolauluissa. Laulua esittävän aikuisen on muistettava kiinnittää huomiota laulun esitystapaan, jotta se korostaa laulun sisältöä. Kuunneltavia lauluja valitessa voi myös valita sellaisia lauluja, jotka ovat astetta vaikeampia kuin mitä ryhmä sillä hetkellä pystyy laulamaan. Näin lapsen musiikilliseen muistiin jää jälki laulusta, joka hänen myöhemmin on tarkoitus oppia, ja samalla ne ryhmän lapset, jotka taidollisesti ovat jo pitemmällä, saavat itselleen laulettavaksi sopivaa materiaalia. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 109.)

2.2.3 Soittaminen

Lapsen ensimmäiset soittimet ovat lapsen oma ääni ja oma keho. Ne ovat lähes poikkeuksetta jokaisen ulottuvilla ja aina käytettävissä. Kehosoittimien soittamista voidaan harjoittaa lähes jokaisen ikäryhmän kanssa heidän omien taitojensa mukaan. Ohjaajalta vaaditaan vain hieman mielikuvitusta ja kekseliäisyyttä, jotta kehosoittimet saataisiin hyödynnettyä parhaalla mahdollisella tavalla. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 116.)

Lapsilla on luontainen kiinnostus ääntä tuottavia esineitä kohtaan, ja lapsi nauttii suuresti saadessaan itse tuottaa ääniä. Soittimien käyttö rikastuttaa lapsen musiikillista ilmaisua, ja toisinaan soittimet ovat jopa lapsen ainoa keino ilmaista itseään musiikillisesti. Soittamisen avulla lapsi pystyy, muista musiikillisista kyvyistään riippumatta, saamaan osaamisen ja aikaansaamisen iloa. Ryhmätoimintana soittaminen tukee myös lasten yhteistyötaitoja. (Linnankivi ym. 1981, 242–244.)

Soittamisen, samoin kuin laulamisenkin, avulla voidaan kehittää musiikin hahmottamiskykyä sekä havainnollistaa musiikin peruskäsitteitä, kuten rytmiä ja tempoa. Myös sointiväri- ja harmoniatajua on luontevaa kehittää soittamisen avulla. Lisäksi soittamisen tavoitteeksi voidaan asettaa pohjan luominen jatkuvalla musiikin opiskelulle. (Linnankivi ym. 1981, 242–244.)

Opettaja valitsee ryhmän kanssa käytettävät soittimet lasten ikätason ja soittamisen tavoitteen mukaan. Erilaisia soittimia on paljon, mutta karkeasti jaoteltuna soittimet voidaan jakaa kehosoittimiin, rytmisoittimiin ja melodiasoittimiin. Lisäksi omiksi pienemmiksi luokikseen voidaan laskea kansanomaiset lastensoittimet ja itse tehdyt lasten soittimet. Soittimia käytettäessä on muistettava tarkistaa, että jokainen lapsi oppii oikean soittotavan ja että jokainen osaa käsitellä soitinta oikein. Kuten yleensäkin lasten kanssa toimittaessa opettaja toimii mallina ja opettajan oma asenne soittimia kohtaan välittyy erittäin herkästi lapsille. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 116–145.)

2.2.4 Musiikkiliikunta

Musiikkiliikunnan uranuurtajana voidaan pitää sveitsiläistä musiikkipedagogia, säveltäjää ja kirjailijaa Emile Jaques-Dalcrozea, joka loi rytmisen kasvatuksen menetelmän. Hänen mukaansa yksilön ja musiikin välille tulisi luoda läheinen suhde, joka toteutetaan nimenomaan liikkein. Menetelmässä kasvatuksen kohteena on koko ihminen: tunne-elämä, ajattelu ja fyysinen olemus. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 155–156.)

Musiikkiliikunnan avulla jokaisella on mahdollisuus musisoida sekä ilmaista itseään liikkeen kautta. Musiikkiliikunnan avulla voidaan kehittää rytmitajua, keskittymis- ja kuuntelukykä, reaktio- ja koordinaatiokykyä, kontakti- ja kommunikointikykyä sekä liikunnallisia valmiuksia. Sosiaaliset taidot kehittyvät, samoin kuin itsensä ja omien tunteiden ilmaisu. Vapaan liikunnan avulla lapsi saa mahdollisuuden keksiä itse liikkeitä ja kanavoida musiikillisen kokemuksen sitä kautta liikkeeseen. Koreografioissa ja ryhmäharjoituksissa taas tarvitaan kommunikaatiota ja vuorovaikutus-

ta, ja samalla kehitetään motoriikkaa vaatimalla eri kehonosien yhteistyötä sekä keskittymistä ja kärsivällisyyttä. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 156–157.)

Musiikkiliikunnan avulla voidaan käydä läpi myös musiikillisia asioita. Esimerkiksi tauko, melodian kulku, tempon vaihtelut, voiman vaihtelut, duuri ja molli sekä musiikin muotorakenteet on mahdollista hahmottaa musiikkiliikunnan avulla. Tärkein musiikkiliikunnan osa-alueista on kuitenkin rytmikasvatus. Rytmä on olennaista ihmisen elämässä, se on läsnä arkielämässä ja se jäsenteää kaikkea toimintaamme. Rytmä näkyy sydämemme sykkeessä, vuodenaikojen vaihtelussa, päivän ja yön, levon ja työn vuorottelussa. Sisäisen rytmin löytäminen auttaa niin suurta motorista koordinaatiota vaativissa tehtävissä kuin tarkoissa yksityiskohtien hiomisessakin. Huippujuoksija tarvitsee rytmiä juoksussaan, samoin kuin huippuleipuri kakku-taikinän vatkaamisessa. Rytmäitajun kehittymistä voidaan tukea musiikkiliikunnan avulla muun muassa harjaannuttamalla musiikin perusasioita, kuten syke eli perusrytmä, sanarytmä, tempon vaihtelu sekä tasa- ja kolmijakoinen rytmä. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 24–25, 156–157.)

2.2.5 Luova toiminta

Lapsi on luonnostaan luova. Hän rakentelee, tanssii, keksii tarinoita tai lauleskelee omia laulujaan luontevasti ilman ohjausta. Luovuus on siis kaikkien ulottuvilla, ellei sitä tukahduteta liiallisella opastuksella ja virheiden korjaamisella. Luovuuteen liittyy olennaisesti uuden luominen. Tärkeintä luovuudessa on mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti tavalla, joka tuottaa sisäistä tyydytystä ja elämäniloa. (Uusikylä 2001, 14–15.)

Musiikkikasvatuksessa luovuutta ei välttämättä tarvitse rajata omaksi osa-alueekseen, vaan sen voi yhdistää muuhun toimintaan. Jo musiikin esittämiseen kuuluu aina uudelleen luovaa toimintaa, musiikin tulkintaa. Oppilaille voi antaa mahdollisuuden liikkua ilmaisten itseään, tai laulamiseen ja soittamiseen voi liittää omaa keksimistä ja sepittelyä. Toiminnassa opettajan rooli sekä tuntien ilmapiiri on ratkaisevaa. Opettajan olisi hyvä rohkaista oppilaitaan omaperäisiin toimintoihin ja

ratkaisuihin, ja tunneilla tulisi vallita avoin ja läheinen ilmapiiri. Opettajan ja lasten välinen pienikin jännitys voi estää luovaan toimintaan tarvittavan vapaan ja turvallisen ilmaston syntymisen. (Linnankivi ym. 1981, 299–301.)

Luovan toiminnan tuomiseksi tunneille voi käyttää hyväkseen myös taidemuotojen yhdistämistä. Musiikista voi keksiä tarinoita, ja lauluja voi toteuttaa draaman avulla. Kuvista tai muodoista voi tehdä musiikkia, ja musiikkia voi maalata. Kuvia tai musiikkia voi ilmaista myös liikkeillä. Tässäkin toiminnassa tulee ottaa huomioon lapsiryhmän kehityksen taso, vaikka tärkeintä luovassa toiminnassa onkin kokemukset ja luomisen ilo. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 86–90.)

3 KUUSIVUOTIAAN LAPSEN KEHITYS

3.1 Yleinen kehitys

Kuusivuotias lapsi elää nopean fyysisen ja psyykkisen kasvun aikaa. Taitavasta ja tasapainoisesta viisivuotiaasta kasvaa hetkessä pitkä ja kömpelö, ehkä levotonkin, kuusivuotias. Voimakkaan kasvun seurauksena kuusivuotias saattaa taantua hetkelisesti, eikä hän välttämättä pysty hallitsemaan liikkeitään ja tekemään kaikkea sitä, mitä osasi aikaisemmin. Tässä iässä liikkuminen onkin erityisen tärkeää, koska liikumalla lapsi harjaannuttaa liikkeittensä hallintaa ja saa tuntumaa nopeasti kasvavaan ja muuttuvaan kehoonsa. (Kahri 2003, 34–35.)

Kuusivuotias puhuu useimmiten hyvin ja hyvää kieltä. Hän osaa käyttää kieltä selvittääkseen asioita, hän pohtii ja ratkoo ongelmia ja alkaa päätellä ja ymmärtää syyseuraussuhteita. (Einon 1999, 115.) Lapsi on kiinnostunut kirjaimista sekä numeroista, ja saattaa jo opetella lukemaan ja laskemaan. Kuusivuotiaalle lapselle alkaa muodostua kuva ajallisesta jatkuvuudesta, ajan yksiköistä, ja hänellä on myös entistä suurempi tiedonjano. Lapsi voi olla kiinnostunut eläimistä, muista maista, avaruudesta tai mistä vain. Hänen maailmankuvansa laajenee käsittämään myös maailmaa kotimaan ulkopuolella. Kuusivuotias kertoo itse mielellään satuja ja tarinoita, joten hänen kanssaan kannattaa lukea paljon. (Kahri 2003, 35–37; Hongisto-Åberg ym. 2001, 50.)

Tunne-elämältään kuusivuotias on ailahtelevainen. Mielialat saattavat vaihtua hetkessä vihasta ja kiukusta aurinkoisiin hellyydenpuuskiin. Lapsi väsy helposti, ja väsyneenä hän on levoton ja hankala. Tällöin lapsi tarvitsee paljon aikuisen ymmärtämystä ja huomiota. (Kahri 2003, 34–37.) Kuusivuotias nauttii löytäessään oman ilmaisutapansa kuohuville tunteilleen, kuvallisesti, musiikillisesti tai kirjallisesti. Lapsen mieltä askarruttavat myös eettiset kysymykset. Säännöt ovat lapselle tärkei-

tä, ja ryhmäleikeissä keksitäänkin omia sääntöjä tarpeen mukaan. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 51.)

Kuusivuotiaan lapsen elämässä ystävien merkitys korostuu entisestään. Lapsi saat-
taa hakea esikuvia vanhemmista lapsista ja arvostella omia vanhempiaan. Lapsi
haluaa myös olla toisten kaltainen, ja hän vertailee itseään muihin ikäisiinsä. (Kahri
2003, 37–38.) Edelleen tärkeimmät ihmiset ovat kuitenkin lapsen vanhemmat. Lap-
si samaistuu vanhempiinsa, mutta tekee sen heidän todellisten ominaisuuksiensa
pohjalta, eikä enää kuvitellen heidät täydellisiksi ja erehtymättömiksi. Tämän takia
onkin tärkeää, että aikuinen toimii lapselle tarjoamiensa arvojen ja asenteiden mu-
kaisesti. (Vuorinen 1997, 190.)

Leikeistä mielikuvitusleikit ja roolileikit ovat edelleen suosittuja, joskin niihin on
tullut aikaisempaa enemmän todellisuuden pohjaa. Liikuntaleikit ovat suosittuja,
samoin pelaaminen ja taitoa vaativat pienet tehtävät, kuten ompelu- ja nikkarointi-
työt. Lapsi myös nauttii musiikin kuuntelusta, laulamisesta, tanssimisesta ja soitta-
misesta. (Kahri 2003, 39.)

Psykologisesti katsottuna kuusivuotias on kehityksessään vaiheessa, jossa etenemi-
nen muilla kehityksen eri osa-alueilla on niin ripeää, että minän kehitys saa levätä
hetken aikaa. Tämä vaihe on ikään kuin lapsen hengähdystauko varhaislapsuuden
kuohujen jälkeen ennen murrosikää. (Vuorinen 1997, 186, 195.) Tätä ikää pide-
täänkin kasvatuksen kannalta helppona vaiheena, sillä yleensä aikuisen auktoriteetti
lapseen nähden on vahva ja lapset haluavat uskoa aikuista, sillä he ovat riippuvaisia
näiden ohjauksesta. (Kempainen 2000, 140.)

3.2 Musiikillinen kehitys

Jokainen lapsi kehittyy musiikillisesti omien edellytystensä ja lähtökohtiensa mukai-
sesti. Luontaisten kykyjen lisäksi suuri merkitys on lapsen kasvuympäristöllä, sillä
musiikillinen toiminta perustuu aina aiemmin saavutetuille taidoille ja kokemuksille.
Kuusivuotiaana kokemuksia on ehtinyt kertyä jo paljon, joten musiikillisesti aktiivi-

sen perheen lapsi on ehtinyt saavuttaa enemmän taitoja kuin musiikillisia harrastuksia vierastavan perheen lapsi. Joitain ikäkaudelle tyypillisiä musiikillista kehitystä kuvaavia yleispiirteitä voidaan antaa, mutta musiikkikasvatusta antavan on syytä ottaa huomioon lasten yksilölliset tasot toimintaa suunnitellessaan. (Ruokonen 2001, 127.)

Kuusivuotiaan lapsen musiikkikasvatuksessa vahvistetaan aiemmin opittuja tietoja ja taitoja, joiden pohjalta lapsella on mahdollisuus omaksua uusia, vaativampia asioita. Lapsi on fyysisesti ja henkisesti epävakaa, joten aikaisempiin, myönteisiin kokemuksiin tukeutuminen vahvistaa hänen minäkuvaansa. Yleistä kehitystä voidaan tukea myös musiikkiliikunnan avulla harjoittamalla monipuolisesti motoriikkaa ja eri liikuntatapoja. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 80.)

Kuusivuotias lapsi ymmärtää jo sävelkorkeuden, rytmin ja melodian olemassaolon. Hän hallitsee omaa äänenkäyttöään paremmin, ja pystyy siten laulamaan opetettuja lauluja yhä tarkemmin. Lapsi erottaa sointivärejä, sekä ymmärtää harmonian ja sointujen olemassaolon. Lisäksi lapsi hahmottaa joitain musiikin teoreettisia käsitteitä ja osaa demonstroida niitä monipuolisesti musiikkileikkikoulun työtapoja käyttäen. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 83; Ruokonen 2001, 126.)

Motorisesti kuusivuotias lapsi osaa käyttää käsiään ja jalkojaan itsenäisesti, ja esimerkiksi sanarytmin taputtaminen ja samanaikaisesti sykkeen mukaan käveleminen onnistuu jo. Lapsi oppii toteuttamaan kehollaan tarkemmin tempoa ja sykettä, ja hän nauttii rytmätansseista ja leikeistä. (Ruokonen 2001, 126.) Tässä iässä lapsi pystyy myös itsenäisesti soveltamaan musiikillisia perusasioita musiikkiliikuntaan ja hän toimii tietoisesti oman valmiustasonsa puitteissa. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 83.)

Soittimen soiton opiskelu saattaa alkaa innostaa lasta tässä iässä. Kanteleen tai nokkahuilun soiton alkeet voidaan liittää osaksi musiikkileikkitoimintaa, mutta lapsi voi myös aloittaa soittotunneilla käynnin. Lapsen kanssa voidaan tutustua ennestään tuntemattomiin orkesterisoittimiin, mieluiten elämyksellisesti konserttikäynnin yhteydessä. Musiikin kuuntelussa valitaan erilaisia musiikin lajeja, joiden kautta

lapsi oppii kuuntelemaan ja erottamaan erityyppisiä musiikin lajeja sekä kiinnittämään huomiota niiden olennaisiin piirteisiin. (Hongisto-Åberg ym. 2001, 81–82.)

Tässäkin iässä tärkeää on säilyttää luova lähestymistapa musiikkiin. Tavoitteet saavutetaan leikinomaisesti ja monipuolisesti, kaikkia musiikkileikkikoulun työtapoja käyttäen. Tavoitteiden kanssa rinnan kulkee musiikin ilo ja yhdessä tekemisestä nauttiminen.

4 TUNTEET JA TUNNEKASVATUS

Ennen kuin voi pohtia tunteiden merkitystä tai toimintaa, täytyy yrittää määritellä, mitä tunteet ylipäänsä ovat. Tunne on terminä vaikeaselkoinen, ja sen merkityksestä psykologit ja filosofit ovat kiistelleen jo yli sadan vuoden ajan (Goleman 1997, 341). Vaikka tunteet ovat jokaiselle ihmiselle tuttuja, ihmiset saattavat kuitenkin tarkoittaa niillä eri asioita. Usein arkikielessä tunteita pidetään järjen ja rationaalisuuden vastakohtana. (Keltikangas-Järvinen 2000, 151.) Todellisuudessa tunteet ovat kuitenkin tätä paljon monimuotoisempia.

Antiikin filosofiassa tunteet määriteltiin ”tuskan ja nautinnon yhdistelmäksi, joka saa ihmisen käyttäytymään tietyllä tavalla” (Goleman 1997, 341). Kari E. Turunen (2004, 160) määrittelee käsitteen tunne tarkoittavan tunnistettua ja nimettävissä olevaa kokemusta. Tämän määritelmän mukaan sisäinen kokemus ei ole tunne, jollei se ole nimettävissä. Daniel Goleman (1997, 341) taas ajattelee, että tunteita ovat kaikenlaiset elämykselliset mielenliikkeet ja niihin liittyvät ajatukset, psykologiset ja biologiset tilat sekä yllykkeet toimimaan.

Yhteistä määritelmille on se, että tunteet koetaan aina oman kehon sisällä. Tämä tekee tunteista erityisen henkilökohtaisia ja voimakkaita. Kuten Hannu Penttinen (2002, 14) asian ilmaisee, ”vain tunteiden avulla voi kokea olevansa elossa. Tunteet siis tekevät meistä elollisen olennon ja pitävät meitä hengissä, vaikka emme aina tiedosta niiden olemassaoloa.”

4.1 Tunteiden merkitys ja toiminta

Tunnetilat syntyvät aivoissamme samalla tavoin kuin muutkin henkiset toimintomme. Arkikielen ”sydämen” ja ”pään” sijasta ihmisellä voisikin ajatella olevan kahdenlaiset aivot, tuntevat ja ajattelevat aivot. Esimerkiksi ajattelumme perustuu näi-

den kahden erilaisen tietämistavan yhteistyöhön, eikä suinkaan ajattelevien aivojen vallankaappaukseen. (Goleman 1997, 26.)

Tunteet syntyvät, kun ihminen saa aistiensa avulla viestejä erilaisista ärsykkeistä ja tilanteista (Penttinen 2002, 14). Useimmiten ajattelevat aivot hallitsevat tunnereaktioitamme alusta pitäen. Tämä järjestys mahdollistaa tunnereaktioiden tarkan ohjailun ja seurannan. (Goleman 1997, 45.) Toisinaan, kun kyseessä on erittäin vahva tunnetila, tuntevat aivot ohittavat ajattelevat aivot, suorittavat hetkessä laskelmia ja valitsevat vaihtoehtoista parhaan. Tällöin elimistömme reagoi ja on valmiustilassa ennen kuin ehdimme tiedostaa tapahtumia. Eläimillä tämä tarkoittaa valintaa pakenemisen ja taistelun välillä, ihmisillä vaihtoehtoja on näiden lisäksi paljon enemmän. (Kempainen 2000, 2; Goleman 1997, 45.)

Alun perin tunteilla onkin ollut tärkeä tehtävä ihmisen eloonjäämisen kannalta. Tunteiden tehtävänä on ollut varoittaa ihmistä, valmistaa häntä toimimaan sekä turvata suvun jatkuminen kiintymykseen ja hoivaamiseen liittyvien tunteiden avulla. (Keltikangas-Järvinen 2000, 162.) Tunteiden mahdollisuus ottaa valta aivoissa ja ohittaa ajattelevien aivojen kontrolli on kehittynyt evoluution aikana, silloin kun yksilölle oli eduksi, että tunteet ja intuitio saivat määrätä nopeista reaktioista hengenvaaran uhatessa – kun pysähtyminen miettimään olisi saattanut koitua kohtalokkaaksi. (Goleman 1997, 26.) Pääsääntöisesti voisi sanoa, että tunteet ovat toimineet ja toimivat edelleenkin eräänlaisena ihmisen suojausmekanismina. Elämää ylläpitävät ja yksilön etua palvelevat tilanteet ja ärsykkeet koetaan useimmiten mielihyvinä, kun taas elämää tuhoavat ja yksilön toimintaa rajoittavat seikat koetaan mielipahana (Penttinen 2002, 14).

Järkevä ja tunteva mieli toimivat useimmiten kiinteässä sopusoinnussa ja auttavat meitä selviämään elämän haasteista. Jos tuntevien ja ajattelevien aivojen yhteys katkaistaisiin, ajatuksemme eivät saisi enää aikaan tunnereaktioita, jolloin kaikki olisi samaa, tasaista harmaata. Emme osaisi enää valita vaihtoehtojen välillä, sillä kaikki vaihtoehdot vaikuttaisivat ihan samanlaisilta. Normaalisti kun edessämme on vaikeasti käsiteltävä joukko valintoja, elämän varrella saadut tunne-elämän opit lähettävät meille viestejä, jotka poistavat suoralta kädeltä joitain vaihtoehtoja ja

nostavat muut etualalle. Ilman tätä yhteyttä valitsisimme jatkuvasti väärin, emmekä pystyisi oppimaan virheistämme. Näin tunteet vaikuttavat ihmisen päätöksentekoon yhtä paljon kuin järkikin. (Goleman 1997, 26, 49.)

Tunteet toimivat myös käyttäytymisen motiivina. Ihmisen toiminta perustuu paljon jonkin tavoittelemiseen ja johonkin pyrkimiseen, tai jonkin pakenemiseen tai välttämiseen. Tällaisessa toiminnassa tunteilla on suuri rooli. (Keltikangas-Järvinen 2000, 152.) Tunteet tekevät kohtaamamme asiat merkityksellisiksi ja auttavat meitä luomaan yhteyden todellisuuteen sekä liittymään siihen (Turunen 1999, 177). Myös sosiaalisissa suhteissa tunteilla on tärkeä rooli, sillä ilman kykyä samaistua toisen ihmisen asemaan on sosiaalinen vuorovaikutus mahdotonta. Tunteet myös avustavat opiskelussa ja oppimisessa, sillä tunteet arvottavat tietoa ja lokeroivat tiedon hyväksi ja oikeaksi tai huonoksi ja vääräksi. Tunteet ovat aina ensimmäinen tiedon käsittelykeino, eikä tieto ilman siihen liittyvää tunnetta ja merkitystä rekisteröidy oppijalle. (Jalovaara 2005, 38–39.) Voikin sanoa, että pelkkä ajatteleva mieli ei riitä elämässä, vaan menestyäkseen ihminen tarvitsee myös tunteita.

4.2 Alle kouluikäisen tunteiden kehitys

Lapsen tunteiden kehitys alkaa heti vastasyntyneenä. Tällöin ensisijaisen tärkeää on, että lapselle kehittyy pysyvä kiintymyssuhde vähintään yhteen aikuiseen, useimmiten lapsen vanhempaan. Tämän kiintymyssuhteen laatu merkitsee ratkaisevan paljon lapsen tunne-elämän kehitykselle. (Puolimatka 2004, 46.) Aikuisen tehtävänä on vastata lapsen hätäviesteihin riittävän luotettavasti ja kyllin hyvin. Silloin lapsi kehittää niin sanotun luottavaisen perusoletusmallin, jonka perusteella hän luottaa saavansa tarvitessaan apua. Samalla lapsi oppii jakamaan aikuisen kanssa tunteensa, niin positiiviset kuin negatiivisetkin, sellaisina kuin hän on ne kokenut, ja siten hänen sisäinen sävykarttansa muodostuu vähitellen yhä täyteläisemmäksi. (Mäkelä 2002, 30.)

Vastasyntynyt ei tunne vielä eriytyneitä tunteita, vaan hänen kokemuksensa perustuvat lähinnä perustarpeiden tyydyttämiseen. Ensimmäisiä eriteltyjä tunteita ovat

mielipahan ja mielihyvän tunteet, joita seuraavat ilo ja kiintymys aikuisiin. (Kempainen 2002, 3.) Vauvalla ei luonnollisesti ole sanoja ilmaista tunteita, joten aikuisen tehtävä on kommunikoida lapsen kanssa sanattomasti. Aikuinen huomaa vauvan tunteet ja heijastaa ne lapselle takaisin äänenpainoillaan, ilmeillään ja eleillään. Nämä sanattomat viestintäväylät pysyvät tunteisiin liittyvän kommunikaation perusvälineinä koko elämän ajan. (Mäkelä 2002, 26.)

Ensimmäisen kahdeksan elinkuukauden aikana emotionaalisen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsi oppii säätelmään tunteitaan. Yhteisten kokemusten kautta lapsi luo rakenteet, joilla hän voi myöhemmin säädellä omia tunnetilojaan itse. Lapsen tulee siis saada harjoitusta sekä stressiin liittyvien negatiivisten tunteiden että myönteisten tunteiden säätelyssä. Noin kahdeksan kuukauden ikäisenä lapsi alkaa seurata kiintymyksen kohteensa, siis useimmiten vanhempansa, ajatuksia: hän muun muassa tarkistaa vanhemmiltaan, onko tilanne turvallinen, ja suuntaa huomionsa siihen, mistä vanhemmat ovat kiinnostuneita. Tämä avaa lapselle oven toisen ihmisen mielen maailmaan, ja seuraavien kuukausien aikana harjoittelun kautta lapsen kyky ymmärtää toisen ihmisen ajatuksia ja päämääriä laajentuu. Myöhemmin tästä kehittyy kyky ymmärtää toisen ihmisen näkökulmaa, mikä on moraalin oppimisen perusta. (Mäkelä 2002, 34.)

Ensimmäiset vuodet ovat siis erittäin tärkeitä lapsen tunne-elämän kehityksen kannalta. Näiden vuosien aikana saadut myönteiset ja kielteiset kokemukset hoitajista ja kasvattajista antavat ihmiselle joukon tunne-elämän peruskaavoja. (Jalovaara 2005, 48–49.) Mikäli lapsen elinolosuhteet ovat turvattomia, tunteiden eriytyminen jää heikoksi. Pahimmassa tapauksessa lapsi katkaisee yhteytensä omiin tunteisiinsa kokonaan, mistä seuraa persoonallisuuden kehityksen pysähtyminen. (Penttinen 2002, 13–14.) Lapset, jotka eivät ole saaneet elää turvallisen ja luotettavan aikuisen kanssa, kärsivät usein myöhemmin vaikeuksista sosiaalisissa suhteissa, mielialan säätelyssä ja aggression hallinnassa, tai heillä voi olla alttius kärsiä ahdistushäiriöistä. (Mäkelä 2002, 30–32.)

Koko lapsuuden ajan on tärkeää, että lapsen lähellä on ihminen, joka on kosketuksissa omiin tunteisiinsa ja jolla on aikaa sekä kiinnostusta kohdata lapsen tunteet.

Aikuisen kertoessa sanallisesti tunteista ja niiden merkityksistä lapselle lapsi oppii vähän kerrassaan jäsentämään tunteitaan ja erittelemään niitä. Tätä kautta lapsi tulee tietoiseksi omista tunteistaan, ja oppii tunnistamaan eroja tunteiden välillä, ilmaisemaan niitä sanallisesti sekä käyttämään niitä oman käyttäytymisensä ymmärtämiseen ja ohjaamiseen. Tämän seurauksena lapsi pystyy myös elämään paremmin mielekkäissä suhteissa muihin ihmisiin. (Puolimatka 2004, 65–67.)

4.3 Tunnekasvatus ja sen merkitys

Tunnetaitojen oppimisen perusta on jo varhaislapsuudessa ja lapsen suhteessa kasvattajaansa. Tunteet ja tunnetaidot ovat sisäänrakennettuna ihmiseen syntymästä alkaen. (Isokorpi 2004, 127.) Tunnetaidot eivät kuitenkaan kehity itsekseen, vaan lapsi tarvitsee avukseen aikuisten kasvatukselta ja esimerkkiä. Melko yleisesti tunnustetaan, että vaikka tunteisiin itseensä ei voitaisikaan vaikuttaa, kasvatuksen avulla voidaan vaikuttaa tunteiden tiedostamiseen ja niiden ilmaisuun. Tunteille annettu merkitys muokkaa ihmisen tunnekokemusta sekä vahvistaa tai heikentää tiettyjen tunteiden asemaa tietoisuudessa. (Puolimatka 2004, 43.)

Kasvatuksella voidaan vaikuttaa myös ihmisen henkilökohtaisiin luonne-eroihin, esimerkiksi luontaisesti huonotuulisen ihmisen ei tarvitse koko ikäänsä hautoa murheitaan, vaan opastuksen avulla synnynnäisiä piirteitä voidaan vahvistaa tai vaimentaa. Lapsen aivot muovautuvat helposti, joten lapsuuden kokemukset saattavat aiheuttaa aivoihin elinikäisiä muutoksia. (Goleman 1997, 266–267.)

Lapsen tunne-elämän kehitystä voidaan auttaa monella tavalla. Tärkeintä tunnekasvatuksessa on pyrkiminen tunteiden havaitsemiseen ja hallintaan. Hallinnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä olosuhteisiin nähden sopivien ja sopivan voimakkaiden tunteiden ilmaisemista, ei tunteiden tukahduttamista. Tällaista opetusta voidaan toteuttaa koko lapsuus- ja nuoruusvaiheen ajan. Keskeisiä ovat opitut tunne- ja empatiataidot, joiden avulla voidaan oppia ratkaisemaan esimerkiksi sosiaalisia ristiriitilanteita. (Kemppainen 2000, 4.) Kasvattajan omat kommunikointi- ja ongelmanratkaisutavat ovat tärkeitä, sillä ne toimivat käyttäytymis- ja toimintamalleina lapselle.

Ilmapiiirin täytyy olla turvallinen, muuten kasvattajasta ei voi tulla lapsen tunnemallia. (Jalovaara 2005, 96.)

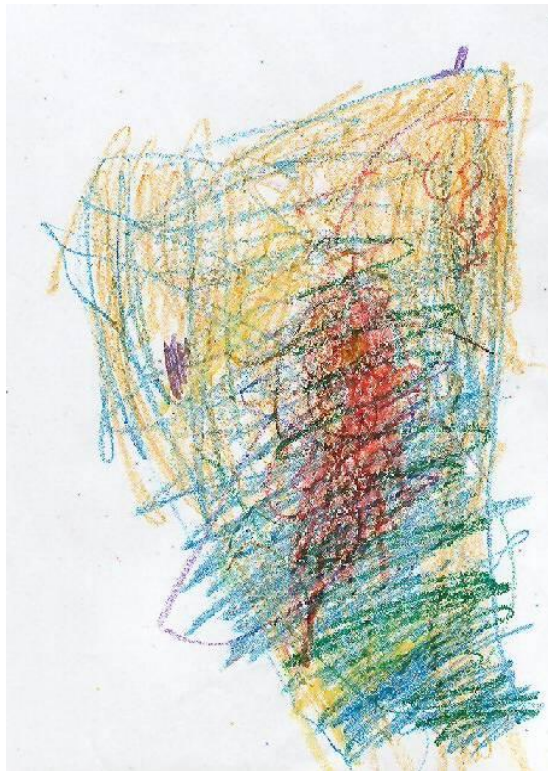
Lasten tarvitsemat tunneopit muuttuvat jatkuvasti lapsen kasvaessa. Vanhemmat pystyvät auttamaan lastaan huomattavasti tunneälyn perusasioissa: miten tunteita tunnustetaan, hallitaan ja hyödynnetään sekä millaista tunteiden käsittelyä ihmissuhteet vaativat. Tällaisen kasvatustyön merkitys on valtava. Kun vanhemmat ovat erityisen tunnetaitoisia, lapset tulevat heidän kanssaan paremmin toimeen, osoittavat hellyyttä heitä kohtaan ja ovat vapautuneita heidän seurassaan. Lisäksi nämä lapset osaavat muita paremmin käsitellä omia tunteitaan ja lohduttautua, sekä ovat yleisesti ottaen hyväntuulisempia. He ovat myös biologisesti rentoutuneempia, mikä näkyy esimerkiksi stressihormonien vähäisyytenä ja saattaa koko elämän jatkussa merkitä parempaa terveyttä. Tämän lisäksi on paljon sosiaalisia etuja: nämä lapset ovat yleensä suosittuja, leikkitoiverit pitävät heistä ja heillä on tavallista vähemmän ongelmia huonon käytöksen tai aggressiivisuuden takia. Sen lisäksi he pystyvät keskittymään muita paremmin ja ovat sen vuoksi hyviä oppimaan. (Goleman 1997, 234.)

Ne lapset, jotka eivät ymmärrä omia tunteitaan tai eivät osaa ilmaista niitä, ovat jatkuvasti turhautuneita. He lähettävät tahtomattaan eleillään, ilmeillään ja äänensävyillään vääriä tunneviestejä, jolloin heidät ymmärretään väärin ja heihin suhtaudutaan oudosti. Jos lapsi esimerkiksi luulee vaikuttavansa iloiselta, mutta käyttäytyy kuin olisi vihainen, muut suuttuvat hänelle, eikä hän ymmärrä mistä on kysymys. Tällaisista lapsista alkaa lopulta tuntua, etteivät he pysty vaikuttamaan saamaansa kohteluun, mikä tekee heistä toivottomia, masentuneita ja apaattisia. (Goleman 1997, 157.)

Puutteet tunnetaidoissa saattavat ilmetä myös monella muulla tavalla. Vahvat tunneviestit, kuten huolestuneisuus ja viha, saattavat aiheuttaa tunnekohinaa, joka vaikeuttaa työmuistin toimimista. Tästä syystä vahvojen tunteiden vallassa olevat ihmiset eivät usein pysty ajattelemaan selkeästi. Jos lapsi joutuu kokemaan jatkuvasti ahdistavia tunteita, hänen henkiset valmiutensa ja oppimiskykynsä laskevat. Tällaiset vammat näkyvät levottomuutena ja impulsiivisena käytöksenä. Erään tut-

kimuksen mukaan pojat, joilla ala-asteella havaittiin tunne-elämän hallinnassa ongelmia, olivat muita suuremmassa vaarassa keskeyttää opintonsa, alkoholisoitua ja syyllistyä rikoksiin. (Goleman 1997, 48.)

Useiden tutkimusten mukaan myös nuorten alkoholin ja huumeiden käytön, syömishäiriöiden, aggressiivisen käytöksen, väkivaltaisuuden, teiniraskauksien sekä nuorisorikollisuuden taustalta löytyy usein puutteita tunnetaidoissa. Ihmisten auttamista kielteisten tunteiden käsittelyssä voi siis pitää ennaltaehkäisevänä terveydenhoitona. Tieteellisesti on todistettu, että pitkään jatkuessaan kielteiset tunteet ovat yhtä vaarallisia terveydelle kuin tupakointi, joten tunnetaitojen kehittäminen tuottaisi yhtä suuren terveysvaikutuksen kuin jos ketjupolttaja lopettaisi tupakoinnin. Yksi ongelmia ennaltaehkäisevä menetelmä olisi tunnetaitojen opettaminen jo lapsille niin, että niistä tulisi koko eliniän kestäviä tottumuksia. (Goleman 1997, 227, 281, 283, 277–278, 296, 303.)

Kuvio 1. Minun kiukkuni: *”se on ku pyörremyrsky, joka vaihtaa väriä”*.

5 MUSIIKKI- JA TUNNEKASVATUSKOKEILU PÄIVÄKODISSA

5.1 Kokeilun tavoitteet

Halusin kokeilun avulla selvittää, millaisin keinoin lasten musiikkituokiolla voisi käsitellä erilaisia tunteita. Tunteet ovat tärkeä osa niin ihmisiä kuin musiikkiakin, joten näiden yhdistäminen tuntui luontevalta. Halusin myös nähdä, miten lapset suhtautuvat tunteisiin ja niistä puhumiseen, ovatko nämä asiat lapsille samalla lailla vaikeita kuin useimmille aikuisille ja miten lapset kokevat tunteiden ilmaisun musiikin kautta. Kokeilun myötä tärkeäksi tuli myös etsiä lapsille läheisiä keinoja käsitellä ja kohdata tunteita, sekä herätellä lasten ajatuksia erilaisista tunteista.

Kokeilun kesto oli kuusi musiikkituokiota, joten ehdimme käsitellä vain muutaman tunteen. Pystyin kuitenkin jo tässä ajassa näkemään, onko tällainen toiminta mahdollista, ja miten sen voisi toteuttaa.

5.2 Tutkittava ryhmä

Tutkittava ryhmä oli eräs lahtelainen esikouluikäisten lasten ryhmä. Ryhmään kuului 21 noin kuusivuotiaasta lasta, joista yhdeksän oli tyttöjä ja 12 poikia. Olin ohjannut samalle ryhmälle musiikkituokioita jo syksystä lähtien, joten ryhmä oli minulle ennestään tuttu. Pidin tätä erityisen tärkeänä tämän kokeilun kannalta, sillä tunteista puhuttaessa on hyvä, että ilmapiiri on turvallinen ja ryhmä tuntuu luotettavalta.

Ryhmä oli yleisesti ottaen vauhdikas ja toiminnallinen, joten yritin ottaa sen huomioon tunteja suunnitellessani. Heillä oli paljon ideoita ja mielikuvitusta, joten lähdin toiminnassa liikkeelle lasten ideoista ja heidän maailmastaan. Näin suureen ryhmään mahtuu monenlaisia persoonia, ja ryhmän taso oli todella vaihteleva. Tämä oli suuri haaste minulle opettajana, mutta mielikuvituksen käyttäminen ja toiminnallisuus auttoi herättämään kaikkien innostuksen aiheita kohtaan.

Kuvio 2. Tässä minä olen.

6 TUTKIMUSJAKSON ESITTELY

6.1 Tutkimuksen toteutus

Kokeilu alkoi tammikuun alussa, heti joululoman jälkeen ja kesti talvilomaan asti. Yhteensä tuokioita oli kuusi. Kokeilun loputtua pidimme vielä kertaus- ja yhteen-
vetotunnin, jolloin pystyimme kertaamaan aikaisemmista kerroista mieleen jääneitä asioita ja katsomaan tunneilla kuvattuja videoita.

Tuokiot oli sijoitettu päiväkotiryhmän oman toiminnan oheen, erääseen aamupäivään. Ryhmän suuren koon takia ryhmä jaettiin kahteen osaan ja pidin kaksi tuokiota peräkkäin. Tämän järjestelyn ansiosta sain korjata toimintaani ja suunnitelmiani, mikäli ensimmäisen ryhmän kanssa jokin asia ei toiminut toivomallani tavalla. Toiminta tapahtui päiväkodin tiloissa, heidän ruokailu- ja toimintatilassaan, joka tyhjennettiin tuokioiden ajaksi.

Käytännössä rakensin tunnit kuten aikaisemmatkin musiikkituokiot, joten esimerkiksi alku- ja loppulaulut pysyivät samana. En myöskään kertonut lapsille, että näissä tuokioissa oli mitään erityistä verrattuna aikaisempiin musiikkituokioihin. Halusin, että lapset suhtautuvat tuokioihin aivan kuten aikaisemminkin. Ainoana erona näissä tuokioissa oli se, että jokainen kerta videoitiin. Näin pystyin itse myöhemmin katsomaan, mitä tunneilla todella tapahtui sekä tarkkailemaan paremmin lasten reaktioita ja tuntien ilmapiiriä.

6.2 Tuokioiden kulku

Saavuin päiväkotiin aamulla lasten aamupiirin aikaan, jotta sain hiukan valmistella tilaa ja kerätä ajatuksiani ennen tuntien alkua. Päiväkodin henkilökunta kantoi huoneesta pöydät seinien viereen ja järjesti tuolit puolikaareen huoneen toiseen päähän. Minä istuin lasten edessä, keskellä lattiaa. Näin pystyin näkemään jokaisen, keskus-

telemaan heidän kanssaan, huomioimaan mitä kukakin tekee ja osaa, sekä puuttumaan mahdollisiin tilanteisiin.

Viritin kameran huoneen takana olevalle hyllylle, eli oman selkäni taakse, jolloin kaikki lapset näkyivät kuvassa. Soittimet ja tuntisuunnitelman laitoin seinustalla olevalle pöydälle, jotta saatoin nopeasti ottaa tarvitsemani tavaran tai tarkistaa suunnitelmasta, mitä seuraavaksi oli tarkoitus tehdä.

Aloitimme tunnin aina alkulaululla, jotta tunnissa on selkeä alku. Seuraavaksi johdattelin lapset tunnin aiheeseen jollain motivoinnilla. Yleensä käytin kuvia tai piirtämistä, sillä omat ja päiväkodin resurssit ovat rajalliset. Motivoinnin yhteydessä oli hyvä keskustella aiheesta: miksi tämä hahmo voisi olla surullinen, miksi itse olet välillä kiukkuinen.

Koska lapset tulivat yleensä suoraan aamupiiristä musiikkituokiolle, siirryimme useimmiten heti motivoinnin jälkeen liikkumaan. Tämän jälkeen tuntiin kuului laulamista, soittamista, kuuntelemista sekä toinen liikunta tunnin kulkuun sopivassa järjestyksessä. Usein istuimme osan tunnista lasten kanssa piirissä lattialla, sillä lattialla istuttaessa lapset ovat lähempänä minua kuin tuoleillaan. Se luo turvallisemman ja läheisemmän ilmapiirin. Lopuksi lauloimme vielä loppulaulun piirissä seisten, minkä jälkeen kiitimme toisiamme ja lapset saivat lähteä ulos tai siirtyä omiin leikkeihinsä.

6.2.1 Tunteiden tunnistaminen

Ensimmäisen tuokion tavoitteena oli miettiä, millaisia tunteita ylipäänsä on olemassa. Aloitimme tunnin tutustumalla keksimääni olentoon, Vilppuun, joka oli läsnä jokaisessa tunnetuokiossa jollain tavalla. Vilppu on olento, joka ei muistuta mitään eläintä eikä hahmoa, vaan on täysin omanlaisensa. Alussa Vilppu ei tiennyt mitä tunteet ovat, joten lasten tehtävänä oli ensimmäisen tuokion aikana tutustuttaa Vilppu erilaisiin tunteisiin.

Kuvio 3. Lasten piirtämät kuvat Vilpusta.

Lähdimme lasten kanssa liikkumaan leikkien olevamme autoretellä, joka vei meidät eri paikkakuntien, kuten Surukylän, Ilolaakson ja Kiukkuniemen, läpi. Jokaisella paikkakunnalla piti tietenkin liikkua paikkakunnan nimen osoittamalla tavalla. Eri paikkakunnilla myös ihmiset näyttivät erilaisilta, joten kokeilimme peilin avulla näyttää iloisimmat ja kiukkuisimmat ilmeemme toisillemme. Tässä käytimme apuna laulua *Kuka peiliin kurkistaa* (katso Liite 1). Me myös yritimme kuulostaa erilaisen kaupunkien asukkailta lausuen *Tunnelorua* erilaisia tunteita matkien.

Halusin kokeilla, miten eri tavoilla lapset kokevat tutut ja vähän vieraammat lastenlaulut, sillä kuten tunteet, myös musiikin jokainen kokee omalla tavallaan. Piirsin erilaisten ilmeiden kuvia, laitoin ne eri puolille luokkaa, ja kun lauloin lapsille erilaisia tuttuja lastenlauluja, he saivat osoittaa laulun herättämän tunteen liikkumalla kyseisen kuvan luokse (katso Liite 3). Näin lapset myös huomasivat, että kaikkien tunteet ovat erilaisia, mutta silti yhtä oikeita.

Halusin ottaa tuokiolle mukaan myös soittamisen, mutta soittimien vähäisyyden ja lasten suuren määrän takia teimme soittamisen niin, että kierrätimme palloa piirissä laulun *Katteli, koitteli* mukaan, ja se lapsi, kenelle pallo laulun loputtua jäi, sai valita itselleen soittimen sekä minkä tunteen mukaan lauloimme ja soitimme. Tämä

sopi hyvin ensimmäiseen tuokioon, sillä tarkoitus oli miettiä, millaisia tunteita ylipäänsä on olemassa. Tuokioon sisältyi myös puhetta tunteista, ja pohdimme lasten kanssa monenlaisia asioita, kuten mitä kiukkuisuus, suru ja ilo ylipäänsä ovat. Tähän sain eräältä lapselta vastauksen: ”*Ne on... ne on sellasia ihmisen ominaisuuksia!*”

6.2.2 Ilo ja suru

Kuvio 4. Surullinen lintu

Ilon ja surun käsitteleminen musiikin avulla on erityisen luontevaa duurin ja mollin avulla. Materiaalia löytyy helposti, ja tämä onkin ehkä tunneteemoista musiikkileikkikoulussa tutuin. Käsitelimme iloa ja surua kahden tuokion ajan. Valitsin tuntien aiheeksi surullisen linnun, jonka Vilppu tapasi retkillään. Tein helppoon kalevalaiseen melodiaan sanat, ja lauloimme laulua duurissa ja mollissa. Halusin ottaa teemaa varten helpon laulun, jotta tunnin pääpaino ei olisi laulun opettelussa, vaan itse tunteille jäisi enemmän aikaa. Kuuntelimme duurin ja mollin eroa kanteleesta, ja lapset saivat itse kokeilla soittaa surullista ja iloista musiikkia. Sen lisäksi liikuimme piiritanssina ja vapaasti ilmaisten näitä tunteita liikkeissämme.

Keskustelimme lasten kanssa paljon aiheesta, ja lapset saivat itse miettiä, millaisten syiden takia lintua voisi naurattaa tai itkettää. Toin aiheen lähemmäs lasten maailmaa piirtämällä kuvia iloisista ja surullisista tilanteista, joita katsellessaan lapset saivat miettiä, kuka kuvassa oli surullinen ja kuka iloinen, miksi ja miten tilanteessa voisi toimia, jotta surullisesta tilanteesta tulisi iloisempi (katso Liite 3). Lapset saivat myös itse askarrella iloisen ja surullisen naaman, joilla pystyi muun muassa osoittamaan, mikä kuuntelemistamme musiikkinäytteistä oli kenenkin mielestä iloinen ja mikä surullinen. Kuuntelunäytteiksi valitsin erilaisia musiikkityylejä, kuten klassista musiikkia, bluesia ja reggaeta, sekä eri kokoonpanoilla soitettua musiikkia.

6.2.3 Kiukku

Kuvio 5. Kiukkuinen kuningas

Kiukku teemana oli lapsille todella mieluinen. Tätäkin teemaa kesti kaksi tuokiota. Valitsin hahmoksi kuninkaan, joka oli aina kiukkuinen. Kuningas oli ollut kiukkuihin niin kauan, ettei enää edes muistanut miten olla iloinen, joten Vilpun ja lasten kanssa aloimme auttaa kuningasta.

Tätä teemaa varten materiaalia oli aika vähän, joten siirryin muun muassa liikuntojen musiikkivalinnoissa klassisen musiikin puolelle. Lasten kanssa laulettavaksi lauluksi valitsin *Kiukkuloron*. Yritimme laulaessamme kuulostaa ja näyttää kiukkuisilta, kuitenkin ilman että laulaminen muuttuu huutamiseksi. Lauloimme laulua myös niin, että jokainen sai laulun välisoiton aikana soittaa rummulla oman kiukkuisen rumpusoolonsa. Liikunnassa lapset saivat keksiä kaksi kiukkuliikettä, ja liike vaihtui aina minun merkistäni.

Keskustelimme lasten kanssa muun muassa siitä, mitä kukakin haluaisi tehdä kiukkuisena ja mitä saa tehdä. Laitoin ympäri luokkaa huiveja kasoiksi, ja kiukkuisen musiikin aikana annoin lasten heitellä huiveja, riehua ja sotkea vapaasti. Rauhallisen musiikin aikana siivosimme jäljet. Teimme myös ensimmäisellä tuokiolla oman kiukkuisen sadun, jonka toisella tuokiolla esitimme soittimien kanssa (katso Liite 2). Puolet lapsista esitti satua ja puolet toimi yleisönä. Esiintyjät saivat vuorollaan valita roolihahmon ja sille sopivan soittimen. Minä luin satua, ja se, kenen roolihahmo sadussa sillä hetkellä seikkaili, sai soittaa soitintaan. Lopussa tietenkin kumarrettiin ja taputettiin esiintyjille.

Toisella tuokiolla lähdimme kuninkaan kanssa tutkimaan, minkä näköinen ihminen on kiukkuinen. Leikkasin lehdistä ihmisten kuvia, ja lapset saivat tutkia niitä sekä valita kaikkein kiukkuisimman ja vähiten kiukkuisen ihmisen kuvan. He myös miettivät, kuka henkilöistä olisi sellainen, keneen he haluaisivat tutustua. Teimme lisäksi itsestämme taidenäyttelyn. Liikuimme musiikin mukaan vapaasti, mutta musiikin tauoilla muutuimme kiukkuisiksi tai ei-kiukkuisiksi patsaiksi.

Mietimme myös, mitä sellaisia asioita on, joita ei haluaisi tehdä kiukkuisena. Lauloimme edellisestä kerrasta tuttua laulua, ja väleihin lapset saivat sanoa keksimiään asioita, esimerkiksi ”En tykkää jätskistä” tai ”En tykkää leikkiä”. Tunnin lopussa mietimme, voisiko kuninkaan kiukku helpottaa, jos hän piirtäisi kuvan omasta kiukustaan ja siirtäisi piirustuksen hyllylle. Tällöin kiukun voisi laittaa pois, eikä kuninkaan enää tarvitsisi olla kiukkuinen. Kokeilimme asiaa niin, että jokainen lapsi sai piirtää oman kiukkunsa, itsensä kiukkuisena tai jonkin kiukkuisen tilanteen.

6.2.4 Pelko ja rohkeus

Pelkotuokioita pidin yhden, ja tässä teemassa käytimme motivointina karhua, joka pelkäsi kaikkea. Lähdimme karhun kanssa yhdessä tekemään asioita, sillä yhdessä ei pelota yhtä paljon kuin yksin.

Lähdimme ensin viidakoon retkelle ja tanssimme viidakkoaiheisen piiritanssin. Keksimme yhdessä lasten mielestä pelottavia asioita ja taputimme niitä. Teeman lauluksi valitsin *Pelkäätkö peikon kuminaa?* Lapset saivat tuottaa kehosoitinilla äänitehosteet lauluun niin, että puolet lapsista soitti peikon kuminaa, mörön mörinää ja noidan kattilaa, kun taas puolet vastasi, pelottivatko äänet heitä vai ei. Yleensä lapset olivat rohkeita, eivätkä pelänneet toisten tekemiä äänitehosteita. Lapset saivat lisäksi itse keksiä pelottavia asioita, joista lauloimme ja soitimme.

Tein luokkaan myös aistiradan niin, että jokainen lapsi sai olla rohkea ja kävellä yksin tuolien selkänojista kiinni pitäen pienen radan lävitse. Olin laittanut radalle esteitä, jotka lasten piti selvittää. Lopuksi puhalsimme höyheniä leikkien että ne ovat pelkojamme, jotka voimme puhalttaa pois.

Kuvio 6. Pelokas karhu

6.3 Yhteenveto

En ole koskaan nähnyt tunteita käsiteltävän musiikkileikkikertuneilla, eikä tästä aiheesta ole kovin paljon materiaalia, joten mietin ennen kokeilun aloittamista, voiko

tällainen toiminta onnistua ja miten lapset suhtautuvat siihen. Mietin myös, jaksavatko lapset saman teeman jatkumista kuusi viikkoa, vai alkavatko he kyllästyä jossain vaiheessa. Ideoiden etsiminen tuntui aluksi mahdottomalta, mutta lopulta olisin halunnut jatkaa toimintaa pitempäänkin. Kuudessa viikossa ehdimme vain katsomaan nopeasti, mitä kaikkea on olemassa, mutta emme ehtineet sen enempää syventyä mihinkään. Kokemus oli kuitenkin myönteinen, niin minulle kuin lapsillekin.

Kertaustunnilla halusin ottaa uudestaan esiin mielestäni lapsille mieluisimpia toimintoja ja samalla kysellä lapsilta, mistä he olivat pitäneet eniten. Yllätyin, kuinka monen mielestä hauskaa oli ollut esimerkiksi se, että he saivat kertaustunnin alussa vuorotellen tulla värittämään osion Vilpusta, jotta Vilpusta lopulta kaikkiin tunteisiin tutustumisen jälkeen tuli iloisen kirjava. Oman sadun keksiminen ja esittäminen oli jäänyt mieleen, samoin kuin Kiukkuloru ja patsasleikki. Useimmat mainitut asiat olivat viimeiseltä tunnilta, koska ne olivat varmasti parhaiten mielessä. Vilppu hahmona oli lapsille mieluinen ja tärkeä, ja hämmästys olikin melkoinen kun kerroin, ettei Vilppu enää tulisi käymään tuokioillamme. Toisin kuin pelkäsin, lapset eivät missään vaiheessa kyllästyneet Vilppuun, vaan heille oli ennemminkin tärkeää, että tämä tuttu hahmo oli joka kerta läsnä. Vilpusta puhuttiin päiväkodin henkilökunnan mukaan ryhmäläisten keskuudessa muutenkin kuin musiikkihetkien läheisyydessä.

Tämä ryhmä oli kooltaan aika iso, mikä osaltaan vaikeutti toimintaa. Toiminnan aikana ryhmään iski flunssa-aalto, minkä aikana pahimmillaan puolet ryhmäläisistä oli poissa. Eron huomasi heti, kun ryhmässä olikin kymmenen lapsen sijasta viisi. Lapset saivat enemmän omaa aikaa, heidän mielipiteensä ja ajatuksensa saivat enemmän tilaa, ja toiminta oli rauhallisempaa kuin isommassa ryhmässä. Tällaiselle toiminnalle olisikin eduksi toimia pienemmässä ryhmässä, sillä silloin jokaisella olisi suurempi mahdollisuus tulla kuulluksi ja toimintaa voisi suunnata yksilöllisemmäksi. Tässä kokeilussa muun muassa soittoa jouduttiin aika paljon tekemään ryhmissä, vaikka tunteita soitettaessa olisi ihanteellista, jos jokainen saisi soittaa yksin.

Tuokioiden aikana lapsista huomasi, etteivät he vierastaneet puhua tunteista, vaan aihe oli heille yhtä luonnollinen kuin eläimet tai muut perinteiset musiikkileikkikoulun aiheet. Lasten välillä oli suuria eroja, toiset osasivat kertoa todella paljon omista tunteistaan kun taas toisille aihe oli vieraampi. Joku lapsista saattoi sanoa, ettei ole koskaan kiukkuinen, kun taas toinen keksi monia tilanteita, jolloin häntä oli suututtanut. Eroja huomasi myös tunteiden erottelemisessa: toisille iloisen ja surullisen erottaminen oli todella helppoa, toinen ei ymmärtänyt asiaa ollenkaan. Yhteistä oli kuitenkin se, että lapset lähtivät reippaasti ja avoimesti mukaan toimintaan, enkä kertaakaan kuullut kielteisiä kommentteja toiminnan teemasta tai Vilpusta. Aikaisemmilla tunneilla joku pojista oli ihmetellyt, miksi aina tehdään ”tyttöjen juttuja”, mutta nyt tälläistakaan ei tullut ilmi. Hyvä vaan, jos se tarkoittaa sitä, että pojatkin kokevat tunteet omaksi jutukseksi!

Kuvio 7. Vilppu hymyilevänä viimeisen tunnetuokion jälkeen.

7 POHDINTA

Koko opiskeluajan jossain mieleni perukoilla on ollut pakokauhu: mistä ihmeestä keksin aiheen opinnäytetyöhöni? Aiheita on valtavasti, mutta mikään ei tuntunut ihan omaltani. Pohtiessani ja mietiskellessäni asiaa päätin tutustua musiikkiterapiaan ja siihen, miten musiikkiterapiaa voisi yhdistää tavalliseen musiikkileikkikoulutoimintaan. Näin sain ajatuksen käsitellä tunteita musiikkileikkikoulutunneilla.

Heti kun keksin tämän idean, se tuntui oikealta. Kuten olen tässä työssä useaan kertaan todennut, tunteet ovat erittäin olennainen osa ihmisen elämää. Elämän muuttuessa yhä kiireisemmäksi ja muiden arvojen korostuessa tunteet tuntuvat välillä jäävän taka-alalle. Lapset puhuvat päiväkodissa, kuinka jokin olio tappaa toisen olion televisiossa tai pelissä, tai kuinka vaarallisessa tilanteessa ”mä vaan löisin sitä turpiin!” Tämän takia pidän tunnekasvatusta ja tunteista puhumista erityisen tärkeänä, ei vain erityislasten vaan myös niin sanottujen normaalien lasten keskuudessa. Vaikka lapsella ei olisikaan erityisiä vaikeuksia omien tunteidensa kanssa, omasta itsestään ja tunteistaan puhuminen auttaa myös monessa muussa henkisen kehityksen osa-alueessa. Lapsi saa huomata, että hänen tunteensa ovat oikeita, niistä voi ja kannattaa puhua, eikä niissä ole mitään hävettävää. Jokaisen tunteet ovat oikeita, kunhan niiden mukaan ei toimi väärällä tavalla. Jokainen saa olla vihainen, mutta toista ei silti saa lyödä!

Aikuisena omista tunteista puhuminen on toisinaan vaikeaa, ja jouduinkin pohtimaan, miten pystyn rehellisesti puhumaan lasten kanssa heidän tunteistaan, jos en itse pysty puhumaan omista tunteistani. Oma malli on kuitenkin todella tärkeää, ja mikäli aikuinen ei pysty sanomaan, että häntäkin suututtaa ja pelottaa ja itkettää toisinaan, eivät lapsetkaan uskalla sanoa samaa. Tämä oli siis itsellenikin mahdollisuus kasvaa ja kehittyä, niin opettajana kuin ihmisenä.

Toiminnan aikana yllätyin, kuinka valmiita lapset olivat kertomaan omista kokemuksistaan ja kuinka hienoja vastauksia he keksivät kysymyksiini. Jos kysyin, miksi kuvan lintu on surullinen, sain vastaukseksi esimerkiksi, että häntä on kiusattu, hän

ei löydä äitiään tai että hänellä ei ole ystäviä, sen sijaan että he olisivat sanoneet, että hänen lelunsa on mennyt rikki tai hän ei saanut sitä tavaraa minkä halusi. Oli ihanaa huomata, että lasten maailmassa tärkeintä ovat toiset ihmiset ja ystävyys, eivät tavarat!

Kehittämästäni hahmosta, Vilpusta, tuli lapsille kokeilun myötä erittäin tärkeä. Vieläkin, vaikka tunneaiheen käsittelyn loppumisesta on kulunut jo useita viikkoja, jokaisella musiikkituokiolla tulee puhe Vilpusta. Missä hän on, mitä hän tekee, onko hän käynyt yöllä vierailulla esikoululaisten tiloissa? Tai seikkaileeko hän meidän kanssamme tällä kertaa? Etukäteen mietin, kyllästyvätköhän lapset tähän olentoon, mutta sen sijaan Vilpusta tulikin heidän ystävänsä. Jokainen olisi halunnut viedä meidän yhdessä piirtämämme Vilpun kuvan kotiin ja pitää hänestä hyvää huolta. Ehkä olennaista tässä hahmossa oli se, että hän oli ihan omanlaisensa. Hän oli erilainen ja erityinen, kuten jokainen lapsikin, joten jokaisella oli mahdollisuus samaistua häneen. Hän ei tiennyt kaikkea, vaan tahtoi opetella, ja yhdessä pystyimme autamaan häntä. Hän oli olentona inhimillinen ja läheinen. Jäinkin miettimään, miksi musiikkileikkikoulussa ei yleensä käytetä tällaista teemasta toiseen kulkevaa olentoa? Miksei sielläkin voisi seikkailla hahmo, jonka kanssa yhdessä opetellaan laulua ja tutustutaan erilaisiin paikkoihin? Etenkin vähän nuoremmille se varmasti toisi turvallisuutta.

Kokeilun myötä vahvistui käsitykseni siitä, että musiikkikasvatuksella on mahdollisuus avustaa lasta monipuolisesti hänen kehityksessään. Tunteet kuuluvat osaksi musiikkia, ja tunteita pystyy luontevasti käsittelemään musiikin avulla. Paljon riippuu ohjaajasta ja hänen uskalluksestaan avata omat tunteensa lapsille sekä avautua lasten tunteille. Mahdollisuuksia tällaisen toiminnan toteuttamiseen on lukemattomia, tässä työssä on esitetty niistä vain yksi. Kokeilun loputtua sain päiväkodin henkilökunnalta palautetta, ja he olivat erittäin tyytyväisiä toimintaan. He kokivat, että juuri tällaista toimintaa lapset tarvitsevat ja että siitä on varmasti lapsille hyötyä. He myös saivat ideoita omaan päivittäiseen toimintaansa, jotta voivat jatkaa tätä työtä tulevaisuudessakin.

Jos nyt aloittaisin samanlaisen kokeilun uudestaan tämän opinnäytetyön avulla saatujen tietojen ja taitojen kanssa, haluaisin ensinnäkin toteuttaa toimintaa pienemmissä ryhmissä. Pienemmän ryhmän kanssa toimiessa jokainen saa enemmän tilaa itselleen ja omalle luovuudelleen, jolloin aiheestakin saisi varmasti enemmän irti. Pidentäisin myös kokeilun kestoja. Koska tämän kokeilun tulokset olivat niin myönteisiä, haluaisin kokeilla syventyä enemmän jokaiseen tunteeseen. Se vaatisi opettajalta vielä enemmän ideoita ja mielikuvitusta, mutta olisi varmasti sen arvoista. Saattaisin myös ottaa käsiteltäväksi itsetuntoon tai kiusaamiseen liittyviä asioita. Nämä tuntuivat nyt niin isoilta asioilta, etten saanut niitä mahtumaan tähän kokeiluun.

Haluaisin tämän työn avulla kannustaa muitakin opettajia tarttumaan tähän haasteeseen ja käsittelemään rohkeasti tunteita lasten kanssa. Lauluja ja muuta materiaalia tunteista on suhteellisen vähän, mutta soveltamalla jo olemassa olevaa ja keksimällä itse lisää tunteista saa mielenkiintoisia ja lapsille mielekkäitä. Usein musiikkileikkikoulutoiminnassa puhutaan, että toiminnan tulisi lähteä lapsen maailmasta käsin. Mikä voisi olla enemmän osa lapsen maailmaa kuin tunteet!

LÄHTEET

Einon, D. 1999. Kehittyvä ja onnellinen lapsi. Espoo: Weilin+Göös.

Goleman, D. 1997. Tunneäly – lahjakkuuden koko kuva. Helsinki: Otava.

Heikkinen, P. 2006. Tunne Elämä!: tunnekasvatusprojekti Konstan koti ja koulu Oy:n nuorille. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.

Hongisto-Åberg, M., Lindeberg-Piironen, A. & Mäkinen, L. 2001. Musiikki varhaiskasvatuksessa. Hip Hoi, musisoi! Tampere: Tammer-Paino Oy.

Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia – parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Tampere: Pilot-kustannus Oy.

Kahri, M. 2003. Lapsen arki on leikkiä II. 3-6-vuotiaat leikin maailmassa. Helsinki: Pienperheyhdistys ry.

Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. 2001. Taiteen ja leikin lumous. 4-8-vuotiaiden lasten taito ja taidekasvatus. Helsinki: Finn Lectura.

Keltikangas- Järvinen, L. 2000. Tunne itsesi, suomalainen. Helsinki: WSOY.

Kemppainen, P. 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kannustusvalmennus P. & K. Oy.

Lehtonen, K. (toim.) 1989. Musiikki terveyden edistäjänä. Sairaanhoitajien koulutussäätiön julkaisu. Helsinki: WSOY.

Lindgren, K., Nordman, T. & Nurmi, T. 2005. Salattu Maa: tunnekasvatusleiri perhetyön piirissä oleville lapsille. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.

Linnankivi, M., Tenkku, L. & Urho, E. 1981. Musiikin didaktiikka. Jyväskylä: Gummerus.

Mäkelä, J. 2002. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) 2002. Pesästä lentoon – kirja lapsen kehityksestä kasvattajille. Helsinki: WSOY, 13–43.

Opetushallitus 2005. Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet (viitattu 7.2.2008). Saatavissa:

http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/taideyl_ops.pdf

Opetushallitus 2002. Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet (viitattu 7.2.2008). Saatavissa:

http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/musiik_tait_ops_2002.pdf

Peltonen, A. Kullberg-Piilola, T. & Kullberg-Turtiainen, M. 2002. Tunnemuksu ja mututoukka tunnetaito-ohjelma esikouluun ja alkuopetukseen. Helsinki: Lasten Keskus Oy.

Penttinen, H. 2002. Kasvu hyvään elämään. Helsinki: Aseman lapset ry.

Puolimatka, T. 2004. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Tammi.

Ruokonen, I. 2001. Äänimaisemia ja ilmaisun iloa musiikin kielellä. Teoksessa Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. 2001. Taiteen ja leikin lumous. 4-8-vuotiaiden lasten taito ja taidekasvatus. Helsinki: Finn Lectura, 120–143.

Siitonen, R. 2001. Sadut tunnetyöskentelyn välineenä. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.

Sinkkonen, J. (toim.) 2002. Pesästä lentoon – kirja lapsen kehityksestä kasvattajille. Helsinki: WSOY.

Uusikylä, K. 2001. Lapsen luovuus elää vapaudessa. Teoksessa Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. 2001. Taiteen ja leikin lumous. 4-8-vuotiaiden lasten taito ja taidekasvatus. Helsinki: Finn Lectura, 14–22.

Turunen, K. E. 1999. Opetustyön perusteet. Jyväskylän yliopiston koulutuksen tutkimuslaitoksen julkaisu. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Turunen, K. E. 2004. Tunne-elämä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Vuorinen, R. 1997. Minän synty ja kehitys. Helsinki: WSOY.

LIITE 1

TUOKIOILLA KÄYTETTY MATERIAALI

1. Tunteiden tunnistaminen

Tunneloru, muokattu lorusta Tunneloru: Peltonen, A., Kullberg-Piilola, T. & Kullberg-Turtiainen, M. 2002. Tunnemuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelma; Yksinkertaistin lorua näin: ”Lorutan, lorutan, kiukkuisena lorutan. Loppuu kiukkuisuus, alkaa iloisuus. Lorutan, lorutan, iloisena lorutan” ja niin edelleen.

Tunnepaikkakuntaliikunnassa käytetty musiikki: Kabalevski, D. Komediantit, op26, osa Scherzo

Kuka peiliin kurkistaa? Kirjoitettu ylös muistinvaraisesti. Kysyimme alkuosan, loppuosassa jokainen sai kertoa oman tunteensa laulamalla esimerkiksi ”Olen kiukkui-nen”.

Liikunnassa käytetyt laulut:

- Tuiki, tuiki tähtönen. Kansansävelmä & Krokfors, M.
- Loppulaulu (Soittorasias). Kansansävelmä
- Satu. Pokela, M. Kansansävelmä & Löytty, K.
- Kapteeni Koukku. Lambert, L. & Voudinmäki, K.
- Autonrämärokki. Helasvuo, E.
- Lumihietale. Kolehmainen, T.
- Riti riti ralla. Kansansävelmä, Konttinen, M.
- Pikku-Inkerin laulu. Nyberg, M. & Kianto, I.

Katteli, koitteli, heitteli. Huovi, H. Teoksessa Urpon ja Turpon laulukirja (Huovi, H., Perkiö, S. & Kostilainen, L. 1996).

2. Ilo ja suru

Ilo- ja surutanssin musiikki: Kabalevski, D. Komediantit, op26, osa Scherzo

Miksi itket pieni lintu? kalevalasävelmä, lauloimme sanoilla *miksi itket* ja *miksi naurat pieni lintu*.

Iloisen ja surullisen eron kuuntelussa käytetyt musiikkinäytteet:

- Bob Marley: How Many Times, albumilta Soul Rebel (reggae)
- B.B. King: The Thrill Is Gone, albumilta Universal Masters Collection (blues)
- Macelade, albumilta Memory of the People (portugalilainen kansanmusiikki)
- Gilad Atzmon & The Orient House Ensemble: Dal'ouna on the Return, albumilta World 2004 (israelilainen musiikki)
- Steve Vai: Salamanders in the Sun, albumilta The Infinite Steve Vai: An Anthology (instrumentaalinen rock)
- George Gershwin: Rhapsody in Blue (jazz-vaikutteinen pianokonsertto)
- Frédéric Chopin: Etydi c op 10 nro 12 (romantiikan ajan pianomusiikki)
- Antonin Dvorak: Sinfonia nro 9 op 95, osa II Largo (romantiikan ajan orkesterimusiikki)
- M. D. Pujol: Suite Buenos Aires, II osa (kitara ja huilu)
- Arcangelo Corelli: Sonata da chiesa op. 3 nro 9 f-molli, osa I Adagio (barokin ajan viulumusiikkia)

3. Kiukku

Kiukkuliikunnan taustalla käytetty musiikki: Kiukkuloru äänitteeltä Oli Oli Olio 1

Kiukkuloru. Kaikkonen, M. & Perkiö, P. Teoksessa Olin laulukirja (Kaikkonen, M., Ollaranta, R., Simojoki, M. & Sopanen, S. 2000)

Riehumisen ja rauhoittumisen musiikit: Antonio Vivaldi, Vuodenajat: nro 2 Kesä III osa ja nro 4 Talvi II osa

4. Pelko ja rohkeus

Viidakkoaiheinen tanssi: Tiheässä pimeässä, äänitteeltä Urpo ja Turpo

Pelkäätkö peikon kuminaa? Perkiö, S. & Huovi, H. Teoksessa Urpon ja Turpon laulukirja (Huovi, H., Perkiö, S. & Kostilainen, L. 1996).

Aistiradan taustalla käytetty musiikki: Oranssien tanssit albumilta Saahinkaisen samettiviitta

Höyhenien puhaltelun taustalla käytetty musiikki: Pelkolaulu äänitteeltä Lyra all Stars: Uppo-Nalle

LIITE 2

Lasten kiukkusadut

Olipa kerran hirmuinen kuningas.

Kuningas meni kauppaan, jossa oli hirmuista porukkaa.

Sinne tuli poliisit ja veivät kuninkaan vankilaan.

Kiukkuinen kuningas karkasi vankilasta ja lähti laivalla etsimään aarrearkkua.

Matkusti merirosvomaahan ja tutustui merirosvoihin.

Se tapasi siellä Vilpun. Ne löysivät yhdessä aarrearkun.

Niistä tuli iloisia ja ne ystävästyivät.

Olipa kerran pallo.

Se pallo meni niitylle.

Se alkoi kiusata kaikkia.

Lehmä sanoi: ei saa lyödä toisia. Sitten se tiesi ettei saa kiusata toisia ja siitä tuntui tosi pahalta.

Sitten lehmä alkoi kiusata palloa, ja pallo sanoi ettei toisia saa kiusata.

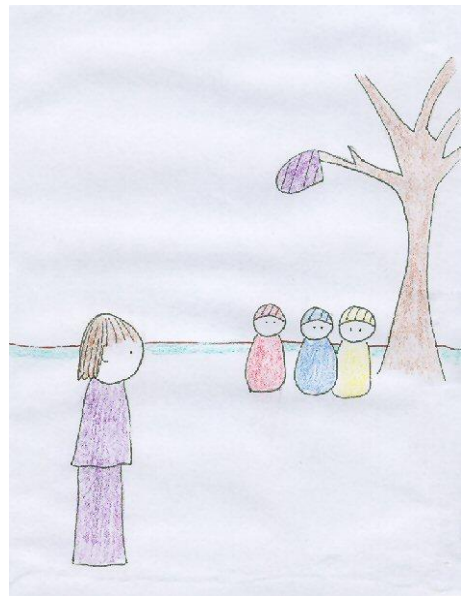
Sitten pallo läksi keräämään kukkia. Pallo teki kukista veneen ja lähti purjehtimaan.

Pallo oli iloinen.

LIITE 3

Tunteiden tunnistamisen tuokioon liittyvät kiukkuinen ja surullinen naamakuva.

Iloa ja surua käsittelevään tuokioon liittyviä motivointikuvia.